

De Mechelse Ommegang en Ommegangsreuzen

‘de reuzentrein’

De Mechelse Ommegang kent een lange traditie. Het ontstaan ervan wordt verklaard vanuit de legenden die zich rond de figuur van Sint-Rombout, de patroonheilige van de stad Mechelen, ontwikkeld hebben. De Ommegang groeide uit de jaarlijkse Peisprocessie (1303), een processie om vrede (peis) af te smeken bij de Heilige Rombout tegen de vijand, hertog Jan II van Brabant, die Mechelen belegerde. De gunstige afloop van dit conflict bracht de Mechelaars tot het besluit de processie elk jaar opnieuw te laten uitgaan. De Peisprocessie bleef tot in de zestiende eeuw een jaarlijkse traditie. De Ommegang, verbonden met de Peisprocessie, ging uit bij speciale gelegenheden, zoals jubelvieringen van de Heilige Rombout, van Onze-Lieve-Vrouw van Hanswijk (vanaf 1738), Blijde Intredes en inhuldigingen. De kern van de traditie is de rondgang van de Ommegangsfiguren door de binnenstad, telkens in een andere scenografie. De Mechelse Ommegang kent een constante en innige relatie met de stad. Het is dan ook de stad die steeds de organisatie op zich heeft genomen en een groot deel van de kosten. In de Mechelse stadsrekeningen vinden we terug hoe de stad betaalde voor het nodige materiaal (vb. 1362-1363). De Ommegang diende immers ‘tot sier van de stad’.

Doorheen de eeuwen veranderde de inhoud van de Ommegang. De oorspronkelijke Peisprocessie, waaruit de Ommegang is ontstaan, was een smEEK- of boetetocht. Dergelijke tochten werden vaak georganiseerd door priesters of geestelijken. Mettertijd evolueerde de oorspronkelijke processie steeds meer tot een bonte stoet met een theatraal karakter. De organisatie kwam volledig in handen van leken. Wanneer nog in de 15de eeuw, maar vooral vanaf de 16de eeuw, scènes uit de profane geschiedenis en uit de mythologie werden ingevoerd, was de verwereldlijking van de Ommegang definitief. De stad had zijn invloed op het sociale leven gematerialiseerd en gevisualiseerd in de Ommegang.

De figuren die er nu zijn, zijn in de loop van de tijd ontstaan. Sommige zijn verdwenen, sommige zijn gebleven. We geven hierbij een overzicht van de figuren die vandaag nog bestaan en deel uitmaken van de Mechelse Ommegang.

1. Ommegangsreuzen

De voornaamste groep is de reuzenfamilie. In 1481 werd voor het eerst de ‘reese’ vermeld. Van dan af werd er regelmatig uit de stadskas geput om de reus te onderhouden en van gezelschap te voorzien. De Mechelse reus draagt geen bijzondere naam. De stadsrekeningen spreken steeds over ‘de reese’. In 1525 genoot hij de eer voor Margaretha van Oostenrijk te paraderen. In 1549 kreeg de Mechelse reus een gezellin. Het was de aanzet tot een ganse reuzenfamilie. In 1599-1600 kwam een nieuwe reus bij de familie, de ‘oude reus’ of grootvader reus. Hij werd de ‘oude’ reus genoemd omdat hij de Ommegang niet te voet kon afleggen en op een wagen zittend werd voortgetrokken. Grootvader reus is een soldaat met helm en borstharnas, zwaard en knots in de hand en sandalen aan de voeten. Volgens sommigen stelde hij de oude Goliath voor, anderen zien in hem een reminiscentie aan de Romeinse keizer Maximinus Thrax of aan de Romeinse oorlogsgod Mars. In 1618 werden de reuzenkinderen ingezet: Janneke, Mieke en Claeske. Oorspronkelijk werden al de reuzenfiguren, behalve grootvader reus, gedragen. De reuzen dansten op de maat van het populaire ‘reuzenlied’ (*‘Al wie daar zegt: de reus die komt, die liegen der om. Keer u eens om, reuske, reuske, Keer u eens om, reuzeblom’*). Vandaag kunnen enkel nog de drie kinderen gedragen worden. Vader en moeder reus staan op wieltjes en worden gerold.

2. Het Ros Beiaard

Eén van de populaire voorstellingen uit de reuzentrein was die van het Ros Beiaard. In Mechelen

werd het Ros Beiaard een tijdlang het *Vierbroederspeerd* genoemd. Ondanks de nauwe relatie tussen Dendermonde en het Ros Beiaard bezit Mechelen het oudste Ros. Het dateert van 1415. In de loop der jaren onderging het meerdere herstellingen, vooral aan de manen en de staart. Het dier wordt gedragen door acht mannen. Oorspronkelijk zaten er slechts drie gebroeders op het Ros Beiaard, die pijlen schoten, zoals later ook de cupido's deden die op de kemels zaten (zie onder). Sinds het begin van de 17de eeuw zitten er vier broers uit een te Mechelen wonende familie op het paard. Naast het Ros Beiaard loopt een begeleider in een soort narrenpakje. Deze Ommegangfiguur wordt, net als de reuzen, omringd door muziek en zang.

3. Het Rad van Avonturen

Het Rad van Avonturen of het Rad van Fortuin symboliseerde de wisselvalligheden van het menselijk leven. In 1609-'10 zorgde Jacop van Rooy, een mandenmaker, voor zes personages op het Rad van Avonturen. In 1614-'15 kwam er een nieuwe figuur bij. Uiteindelijk komen acht allegorische figuren op het rad voor. Ze vormen vier begrippenparen: Rijkdom en Armoede, Wijsheid en Dwaasheid, Edeldom en Boertigheid, Blijdschap en Droefheid. Het Rad van Avonturen bestaat uit een groot wiel of rad, dat voortgetrokken wordt en rust op een schuine spil zodat de velg steeds aan één zijde de grond raakt waardoor het ronddraait. Op het wiel staan de verschillende standen van de maatschappij uitgebeeld die rond Vrouwe Fortuna draaien: de op- en neergang van het geluk. De acht geklede personages stellen volgende figuren/ standen voor: een advocaat, een rijke dame, een bedelaar, een boerin, een nar, een kwezel, een jager (of soldaat?) en een bedelaarster.

4. Het Schip van Oorlog

Het Mechelse schip heeft net zoals de andere elementen uit de Ommegang een aantal betekenisverschuivingen ondergaan doorheen de tijd. In 1576 spreken de stadsrekeningen van het Kermisschip. De betekenis sluit aan bij die van het Reuzenschip of de Reuzentrein. Het schippersambacht stond in voor de onkosten van het onderhoud en zij beschouwden het als hun eigendom. Na de ontbinding van de ambachten nam het stadsbestuur de kosten op zich, maar het voorrecht om als matrozen te fungeren op het Schip kwam nog steeds toe aan de kinderen van een schippersfamilie. In 1583 kreeg het Schip de naam *Schip van oerloghe*. De nu nog bestaande driemaster zou uit 1647 stammen. Later (en nu nog steeds) werd het Schip ook nog het Schip van 's lands welvaren genoemd.

5. De kemels

In 1501 werden acht kemels gemaakt. Tijdens de Ommegang werden ze – zoals de reuzen en het Ros Beiaard – gedragen door 'onzichtbare' personen. Waarschijnlijk zijn de kamelen een overblijfsel van de Drie Koningen en hun gezelschap die in de Peisprocessie de 'Aanbidding der Wijzen uit het Oosten' voorstelden. De kemels zelf worden bereden door een cupido die tijdens de Ommegang pijlen afschiet. Omdat er zo wel wat ruiten sneuvelden, hielden de cupido's tijdens de Ommegang van 1988 een pijl en boog vast maar ze schoten de pijlen niet meer weg. Vanaf het ogenblik dat de cupidootjes de plaats van de koning innamen, verloren de kemels elke relatie met de Drie Koningen. Het liefdesthema van de Ommegang kreeg met de cupido's een onverholen erotische connotatie. Sinds het einde van de 18de eeuw blijven er van de acht kemels nog maar twee over. De kemels worden vergezeld van dansers.

6. De paardjes

In 1648 werden '*diversche peerdekens van teenen of wissen (=riet)*' gemaakt voor de Ommegang. De paardjes zijn wellicht verwant met de *chevaux fous* die in Frankrijk tijdens het carnaval door de straten dansten. Ook zij hebben een uitgesproken erotische geladenheid. De dragers van de paardjes

staan er niet volledig onder, zoals de dragers van de kemels, maar staan er zo in dat hun bovenlichaam en benen zichtbaar zijn. Ze zitten tot aan hun heupen in het vlechtwerk en geven dus de indruk dat ze de paardjes berijden. Er zijn nog een achttal paardjes over.

7. Op-Signoorken

Op-Signoorken was de belangrijkste figuur van de Mechelse Ommegang en werd achteraan in de optocht meegedragen. Deze smijtpop werd in 1643-'44 gemaakt door Valentijn Lancroon. Zij kreeg verschillende namen: *Sotscop*, *Vuylen Bras* en *Vuylen Bruydegom*. Op-Signoorken stelt een man voor die zich overgeeft aan mateloze drank- en vraatzucht en aan tomeloze wellust. Als straf voor zijn losbandig leven wordt hij blootgesteld aan de verachting en de spot van zijn medeburgers door op een zeil omhoog gegooid te worden. Dit opwerpen is niet eenvoudig, want de mannen die daartoe aangesteld worden, moeten vooraf oefenen en wisselen mekaar tijdens de optocht af. Rond de figuur van Op-Signoorken hebben zich verschillende legenden ontwikkeld. Het gebruik van de naam Op-Signoorken gaat mogelijk terug op een hekeldicht uit 1714 (conflict tussen Mechelaars en Antwerpenaars). Een voorval tijdens de Sint-Romboutsstoet van 1775 kan ook zijn rol gespeeld hebben. De smijtpop kwam toen toevalligerwijze in de armen van een Antwerpse toeschouwer terecht, wat geïnterpreteerd werd als een roofoverval. Het verhaal over dit incident zweepte de Mechelse en Antwerpse gemoederen op. Daarom vond de stadsoverheid het veiliger Op-Signoorken niet meer aan de Ommegangen te laten deelnemen. Hij mocht alleen nog toekijken vanuit een venster van het stadhuis. In 1913 werd het opwerpen van de smijtpop terug aan de Ommegang toegevoegd. Op-Signoorken wordt zowat beschouwd als de stadsmascotte. Een standbeeld van Op-Signoorken prijkt op de Grote Markt voor het stadhuis.

8. De Reuze-Op-signoor

De Reuze-Op-signoor is de laatste aanwinst in de reuzenfamilie. Deze pop van 3,60 meter hoog werd in 1976 ter gelegenheid van het 25-jarig ambtsjubileum van Koning Boudewijn gemaakt in opdracht van het Provinciebestuur van Antwerpen. Achteraf werd zij plechtig aan de Stad Mechelen overgedragen.

In 1875 vierde Mechelen de 1100ste verjaardag van het martelaarschap van Sint-Rumoldus. Om dit jubileum zoveel mogelijk luister bij te zetten, werd een historische stoet ingericht, in navolging van de Ommegangen. Hiervoor werden nieuwe praalwagens ontworpen door Willem Geets, directeur van de Academie voor Schone Kunsten te Mechelen. Een aantal van deze wagens vormen sindsdien de overgang tussen de Hanswijkcavalcade en de Ommegang. We geven hier een overzicht van de wagens die vandaag nog bestaan.

1. De wagen van de Peoene

De Peoene of Sint-Jansgilde was de oudste en belangrijkste Mechelse rederijderskamer. Zij kreeg een wagen in Renaissancestijl waarop het jaar 1561 geschreven stond.

2. De slede van de Peoene

De slede van de Peoene herinnert aan dezelfde optocht van 1561. In de slede zitten drie 'maagden', die respectievelijk de Peoene-gilde, de stad Mechelen en Retorica uitbeelden.

3. De wagen van de Lisbloem

De Lisblomme speelde haar rol in de Mechelse toneelwereld in de schaduw van de Peoene. De wagen van 1875 is in Renaissancestijl en vervoert 'zes maagden'. Vooraan zit de Zot.

4. De wagen van de landbouw

De wagen 'van de landbouw' valt enigszins uit de toon door zijn religieuze oorsprong. Hij werd in 1875 gemaakt om de prediking van de H. Rumoldus voor te stellen. Later sprak men van de wagen 'van de landbouw' en de wagen 'van 1798', waarschijnlijk omdat hij ooit gebruikt werd bij een boerenkrijgherdenking.

Sinds 1785 wordt het uitgaan van de Mechelse Ommegang gekoppeld aan de Hanswijkcavalcade. De Hanswijkcavalcade vindt plaats in het kader van de 25-jaarlijkse Hanswijkjubelfeesten. Die werden voor de eerste maal gehouden in 1738. In dat jaar vierden de Dalscholieren, de kloosterorde die de zorg voor de Hanswijkparochie op zich had genomen, hun 450-jarige aanwezigheid in Mechelen. Dit viel samen met 750 jaar Mariaverering in Hanswijk (988-1738). Deze dubbele verjaardag wilde men op een gepaste wijze vieren met de organisatie van de Hanswijkjubelfeesten met als hoogtepunt de Hanswijkcavalcade. Een cavalcade of 'Rybende' is een ruitersstoet, een optocht van ruiters en grootse door paarden getrokken praalwagens. Het stadsbestuur en heel de Mechelse bevolking sloten zich bij de viering aan. Hiervan getuigden de straatversiering en de inlassing van de Mechelse Ommegang in het feestprogramma. Deze feesten kenden zulk een groot succes dat men besloot ze elke 25 jaar te herhalen.

Dit maakt dat de Mechelse Ommegang in principe nog maar één keer in de 25 jaar uitgaat. Soms, bij speciale gelegenheden, gaat de Mechelse Ommegang tussentijds ook nog uit. De laatste keer was in 2000 in het kader van het Keizer Kareljaar in Mechelen. De Mechelse Ommegang is toen in zijn totaliteit uitgegaan, vergezeld van een aantal nieuwe reuzen. De Mechelse wijken en dorpen hadden toen elk hun eigen reus gemaakt. De Mechelse Ommegangsreuzen en het Op-Signoorken worden soms ook apart aan de Mechelse bevolking getoond.

In augustus 2013 zal de Mechelse Ommegang opnieuw uitgaan. De stad Mechelen deed in het verleden steeds een beroep op kunstenaars om de Peisprocessie en de daaruit ontstane Ommegang vorm te geven. Die kunstenaars waren verantwoordelijk voor zowel de artistieke als de inhoudelijke uitwerking van de optocht. De materiële onderdelen, zoals de reuzenfiguren of de praalwagens, werden door hen regelmatig onder handen genomen om steeds vanuit de eigentijdse context een verhaal te kunnen construeren. De Mechelse Ommegang is zo een voorbeeld van een levende en dynamische traditie. Die werkwijze wil het Mechelse stadsbestuur ook doortrekken in de editie van 2013. Daarom wordt een beroep gedaan op Michael De Cock, auteur, regisseur en artistiek directeur van theater 't Arsenaal. De interactie tussen de figuranten die de Ommegang tot leven brengen en het toekijkende publiek is essentieel in de visie op de volgende Ommegang. De traditie is gemeenschapsvormend; mensen werken er samen aan, de traditie brengt mensen op de been. De Ommegang betekent feest in de stad en dat geeft een positief beeld van de stad en maakt de stad levend.

Bronnen:

- Karen De Coene, Stoeten in zicht. Kennisverspreiding in de stedelijke ommegangen, in : Bart Stroobants en Annemie De Vos, red., Stoetenstad. 700 jaar optochten en processies in Mechelen, 2003.

- Stadsarchief, red., De Ommegang van Mechelen, 1988, Mechelen.